

Aristoteles. Druhé analytiky. ANALYTIKA HYSTERA. 1. vyd. Praha: NČSAV, 1962. 192 s.

(vybraná pasáž jen a pouze pro účely kurzu)

19. kapitola

Je tudíž zřejmé, co je sylogismus a co důkaz a jak jedno i druhé vzniká; a také, co je dokazující vědění, neboť to je totéž.

Nyní pojednejme o počátcích, jak se poznají a co znamená být majitelem tohoto poznání. Bude to jasné, vyložíme-li napřed předběžné otázky.

Již dříve jsme řekli, že není možné vědění pomocí důkazu, neznáme-li první a bezprostřední počátky. Co se však týká tohoto poznání bezprostředních počátků, můžeme asi pochybovat o tom, zda je totéž či není totéž [poznání zprostředkované důkazem], zda je s obojím věděním, či není, nebo zda spíše pro jedno je sice vědění, pro druhé však je nějaký jiný druh poznání, a zda tento majetek, který jsme původně neměli [tj. který nám není vrozený] získáváme, či zda jej máme, ale tak, že o tom nevíme.

Jistě, bylo by to něco zvláštního, kdybychom je již měli. Neboť by z toho vyplývalo, že bychom měli přesnější poznatky, nežli je důkaz, aniž bychom o tom věděli [narážka na P. anamnésis]. Kdybychom jich však nabývali, aniž jsme to dříve měli, jak bychom mohli poznávat a učit se, když

98

by nepředcházelo žádné poznání? Vždyť je to nemožné, jak jsme řekli již při důkazu [sr. Met I c. 9 p. 992b 24nn].

Je tudíž zřejmé, že není ani možné, abychom to dříve měli, ani že není možné, abychom vědění nabývali, aniž bychom co věděli a neměli vůbec žádné vědění. Nutně tedy máme již jistou schopnost, ale ne takovou, která by předčila vědění svou přesností.

Zdá se však, že aspoň tato schopnost je vlastní všem živočichům. Mají totiž vrozenou schopnost rozlišovat, která se nazývá

smyslovým vnímáním. Přesto však, že ji mají všichni živočichové, u některých dochází k tomu, že smyslové dojmy trvají [„moné“ = trvání je předpokladem paměti], u jiných nikoli [sr. Met I c. 1 p. 980b 21nn]. Ti živočichové, u kterých k tomu nedochází, nemají buď vůbec žádné poznání mimo to, že vnímají, nebo je nemají o těch věcech, které ne[100]zanechávají trvalý dojem. U těch však, u kterých tomu tak je, když vnímají, tito ještě podržují v duši. Jestliže se však takových trvalých dojmů nabývá mnoho, vzniká již další rozdíl; že totiž jedni z trvání vjemů získávají řeč, druhí nikoli.

Z vnímání tak vzniká paměť, jak nazýváme trvání, z paměti pak, vztahuje-li se často k téže věci, zkušenost; neboť velký počet vzpomínek vytváří jedinou zkušenost [sr. De an. I c. 3 p. 407 a 32nn]. Ze zkušenosti však nebo z každého obecného, které se v duši ustálí [sr. P., Faidr. 96 B] — které tvoří jedno vedle mnoha věcí a které jako jedno je v nich všech a je s nimi totožné — pochází počátek umění a vědění, umění, jde-li o dění, vědění, jde-li o bytí.

Tedy duše nemá oddělené poznatky, ani v ní nevznikají z jiných hlubších poznatků, nýbrž mají původ ve smyslovém vnímání; je tomu podobně, jako když v bitvě se všichni obrátí na útěk, ale jeden se zastaví a pak druhý a zase jiný, až dojde k počátečnímu pořádku. Duše však je právě taková, že je schopna něčeho takového. To, co jsme dříve řekli, ale ne dost jasně, musíme přednést ještě jednou. Jestliže se jedno z toho, co se již druhově nerozlišuje, zastaví [„sténai“ = zastavit se je etymologicky spjato s „epistémé“ = vědění, věda; a to je opět výraz A. finitismu) (sr. De an. III c. 4 p. 429a 27; Met I c. 1 p. 981a 7)], je v duši první obecné, neboť vnímáme sice jednotlivou věc, ale vnímání se týká toho, co je obecné; například týká se člověka, nikoli člověka Kallia. Potom se při tom zase zastavujeme, až se ustálí ne[b]dělitelné [„ta ameré“ znamená zřejmě totéž co kategorie – jimi totiž vrcholí celý proces poznání; sr. Met II c. 2 p. 994b 21; V c. 25 p. 1023b 24; XIII c. 8 p. 1084b 14n] a obecné, například živočich toho a toho druhu je předstupněm k živočichu vůbec. A

dále se postupuje zrovna tak. Je tak zjevné, že první počátky nutně poznáváme indukcí [sr. EN I c. 7 p. 1098b 3n; IV c. 8 p. 1084b 14n]. Vždyť touto cestou i smyslové vnímání nám vtiskuje obecné.

Protože však z myšlenkových pochodů, kterými poznáváme pravdu, jedněmi se vždy postihuje pravda, druhé však vedou také k omylu, jako například mínění a rozvažování, kdežto vědění a rozum vždycky

99

souhlasí s pravdou; a poněvadž žádný jiný druh vědění není jistější než rozum [sr. EN VI c. 9 1142a 25n] a poněvadž počátky jsou známější než závěry důkazů, a přitom každé vědění se děje pomocí dokazování, tedy vědění nemůže mít za předmět počátky, poněvadž pak nic nemůže být pravdivější nad vědění než rozum, máme pro počátky rozum. To vyplývá z této úvahy a také z toho, že počátkem důkazu není důkaz a tak ani vědění počátkem vědění [axiómy a primitivní pojmy, tvořící počátky deduktivně budovaného vědeckého systému, nelze dokázat a definovat; poznáváme je pomocí rozumu, nazíráme je bezprostředně]. Jestliže tedy kromě vědeckého poznání není žádný další druh pravdivého vědění krom rozumu, je počátkem všeho vědění rozum. A bude počátkem počátku, zatímco veškeré vědění se bude podobně vztahovat ke všem věcem.